

foto Hans van den Bos, Bosbeeld

Afrikaanse varkenspest

— Annemarie Bouma (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit)

Afrikaanse varkenspest is een zeer besmettelijke virusziekte die voorkomt bij gehouden varkens en wilde zwijnen. Het virus is in 2008 in Georgië terechtgekomen en vervolgens sinds 2014 via enkele Oost-Europese lidstaten verspreid naar elf lidstaten van de Europese Unie en diverse landen in Azië. Een uitbraak van Afrikaanse varkenspest in Nederland zou grote gevolgen hebben voor varkenshouderijen en natuurgebieden. Om de kans van besmetting zo klein mogelijk te maken zijn diverse maatregelen genomen, waaronder hygiënemaatregelen op varkensbedrijven en het actief reduceren van het aantal wilde zwijnen buiten de aangewezen leefgebieden.

> Afrikaanse varkenspest wordt veroorzaakt door een virus. Alleen varkens (*Sus scrofa*: gehouden varkens en wilde zwijnen) zijn gevoelig voor een infectie. Er zijn nog nooit besmettingen bij mensen vastgesteld. Varkens worden na een infectie sloom, verliezen hun eetlust, krijgen diarree, bloedingen in allerlei organen en gaan hoesten. Varkens, en dus ook wilde zwijnen, kunnen binnen enkele dagen sterven en het sterftepercentage kan oplopen tot honderd procent. Het virus kan, afhankelijk van onder andere temperatuur en luchtvochtigheid, weken tot maanden overleven in de omgeving, in kadavers, vlees en vleesproducten van besmette varkens. In ingevroren vlees kan het virus zelfs jaren levensvatbaar blijven. Tegen verhitting is het virus niet bestand.

Verspreiding van het virus

Het virus wordt verspreid door direct contact tussen varkens of zwijnen onderling of indirect door contact met materiaal dat virus bevat, zoals mestdeeltjes en urine van besmette varkens. Ook varkens die keukenafval met daarin vleesproducten afkomstig van besmette varkens eten, kunnen besmet raken. Deze laatste route is berucht en vermoedelijk ook de bron van infectie van veel varkens en zwijnen in Europa. Via niet goed gerei-

nigde transportmiddelen, kleding of gereedschap of door het meenemen van varkensvleesproducten van besmette dieren kunnen mensen het virus over grote afstand meenemen. Weggooien van besmette varkensproducten in de natuur en het betreden van natuurterreinen met ongereinigde materialen en schoeisel kan dus ook leiden tot infecties bij wilde zwijnen.

Tussen varkenshouderijen kan het virus zich verspreiden als er onvoldoende hygiënemaatregelen worden toegepast of als besmette varkens worden verplaatst van het ene naar het andere bedrijf. Dat laatste mag in de EU weliswaar niet, maar het is altijd mogelijk dat dit gebeurt als de dieren nog in de incubatietijd zitten: ze zijn dan al wel besmet maar de varkenshouder of dierenarts heeft de infectie nog niet opgemerkt.

In de EU gelden strenge maatregelen, zoals het ruimen van besmette bedrijven, het instellen van gebieden met vervoersbeperkingen en het opleggen van hygiënemaatregelen. Handel in vlees van varkens en levende varkens is niet toegestaan uit gebieden waar besmette varkenshouderijen zijn. De EU ziet hier streng op toe. Andere lidstaten kunnen en zullen deze producten of dieren weigeren. Varkenshouders in Nederland zullen dieren uit deze landen niet afnemen. De kans dat

het virus door transport van levende varkens uit besmette lidstaten in Nederland zal binnenkomen is daarom minimaal. De meeste varkens in Nederland worden op stal gehouden en er is geen contact met wilde zwijnen. Tegenwoordig zijn er steeds meer locaties waar varkens buiten worden gehouden. Het contact met wilde zwijnen is daar, als er geen deugdelijke afscheiding is, wel reëel. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit overlegt met de varkenshouderij om met strenge hygiënemaatregelen en het minimaliseren van contacten tussen varkenshouders de kans op insleep zo klein mogelijk te maken.

Rol van wilde zwijnen

In bijna alle lidstaten met Afrikaanse varkenspest zijn wilde zwijnen besmet. En als een populatie eenmaal is besmet, is het niet eenvoudig de ziekte weer kwijt te raken en blijft de ziekte jarenlang aanwezig. Dit hangt onder andere af van de grootte van de populatie en de aanwas van nieuwe gevoelige dieren door geboorte of migratie. Het is Tsjechië gelukt de ziekte uit te roeien en België lijkt ook weer vrij te worden. In de Oost-Europese lidstaten komt de ziekte echter voortdurend voor in de populatie wilde zwijnen en vormt daar een continue bedreiging voor met name de kleinschalige varkenshouders. Het is in de EU weliswaar niet toegestaan varkens buiten te houden in besmette regio's, maar mogelijk gebeurt dit toch of worden varkens besmet omdat met virus verontreinigd materiaal

de stal wordt binnengebracht (bijvoorbeeld gras of stro).

Migratie van besmette wilde zwijnen kan leiden tot een geleidelijke verspreiding van het virus in de omgeving, maar is niet de oorzaak van verspreiding van het virus over grote afstanden zoals we in de EU hebben gezien. Dat is te wijten aan menselijk handelen: meenemen van vleesproducten, karkassen van besmette wilde zwijnen, het nalaten van reinigen van materialen etc.

Verkleinen van de kans op besmetting

De kans dat de ziekte in de wilde zwijnenpopulatie in Nederland opduikt is op dit moment niet zo groot, ook niet toen de ziekte in België werd aangetroffen. Er vindt geen transport van levende varkens vanuit besmette lidstaten naar Nederland plaats en er worden geen levende wilde zwijnen vervoerd. Het voeren van keukenafval is in de EU al decennia verboden en commerciële varkenshouders zullen dat niet doen. Weggooien van besmette varkensproducten in de natuur en het betreden van natuurterreinen met ongereinigde materialen en schoeisel kan echter wel voorkomen en zou kunnen leiden tot infecties bij wilde zwijnen. In Nederland geldt ook de extra reiniging en desinfectie van veewagens die leeg terugkeren uit landen met uitbraken bij gehouden varkens.

Toch is de kans dat ook in Nederland wilde zwijnen besmet raken niet verwaarloosbaar en dient iedereen maatregelen te nemen om deze kans zo

klein mogelijk te maken. Migratie van besmette wilde zwijnen uit Polen of andere EU-lidstaten is op dit moment niet de meest waarschijnlijke route. Dat kan veranderen als bijvoorbeeld in Duitsland, dicht bij de Nederlandse grens, een besmetting optreedt. Daarom zijn vooral hygiënemaatregelen van belang, zoals het reinigen van materiaal en schoeisel en het voorkomen dat etensresten worden achtergelaten in de natuur en parkeerplaatsen bij tankstations vlakbij natuurgebieden. Het is echter niet eenvoudig om iedereen die een natuurterrein en/of parkeerplaats bezoekt over de risico's te informeren.

Een andere mogelijkheid is om de populatie wilde zwijnen te verkleinen: hoe minder wilde zwijnen er zijn, hoe kleiner de kans dat zij in contact komen met etensresten of met andere verontreinigde materialen. Dit is onderdeel van het beleid van de provincies Gelderland, Noord-Brabant, Limburg en Overijssel. Verder heeft het ministerie met provincies afgesproken om het aantal wilde zwijnen buiten de aangewezen leefgebieden actief te reduceren. Behalve in Nederland is dit verkleinen van de populatie wilde zwijnen ook in onder andere Duitsland en België het beleid en adviseert ook de Europese Commissie dit: actief beheer van wilde zwijnen, rekening houdend met andere wet- en regelgeving op bijvoorbeeld natuurbehoud.

Als een infectie toch in de wilde zwijnenpopulatie is aangetroffen is het advies om in een besmet gebied rust te betrachten door bijvoorbeeld geen

foto: Geert van Duinhoven

foto Wikimedia Commons

bezoekers toe te laten en het wildbeheer voor een bepaalde periode op te schorten. Kadavers van zwijnen dienen zo snel mogelijk te worden verwijderd. In een gebied eromheen wordt de populatie verkleind om te voorkomen dat het virus verder verspreidt vanuit het besmette gebied. België en nu ook Duitsland passen deze methode toe, net als Tsjechië dat succesvol heeft gedaan in 2017. Naast deze maatregelen hebben alle drie de landen hekken rondom het besmette gebied geplaatst om te voorkomen dat zwijnen migreren.

Roadmap Afrikaanse varkenspest

In juni 2019 is een taskforce opgericht met daarin vier provincies met wilde zwijnen (Gelderland, Overijssel, Limburg, Noord-Brabant), de Producenten Organisatie Varkenshouderij, een aantal vertegenwoordigers van natuurorganisaties (Natuurmonumenten, Landschappen.nl en Staatsbosbeheer) en LNV. De taskforce heeft een roadmap opgesteld en deze dit voorjaar aan de Minister van LNV aangeboden. In de roadmap staan acties en aanbevelingen om de kans op de introductie van Afrikaanse varkenspest te verkleinen. Beheerders van bos- en natuurterreinen kunnen de populaties wilde zwijnen verkleinen en bezoekers informeren over de risico's en het belang geen etensresten achter te laten. De slogan 'Laat niet als dank ...' is meer dan ooit relevant. Het is aan de terreinbeheerder om te beoordelen welke van deze maatregelen voor zijn of haar gebied relevant zijn. Samen met de provincies zijn natuurbeheerders

verantwoordelijk voor het beheer van wilde zwijnen zolang de ziekte nog niet is aangetroffen. De overheid speelt uiteraard ook een rol in de preventie en informatievoorziening. Over de rollen en verantwoordelijkheden zijn ook afspraken gemaakt, die zijn terug te vinden op de website van de Rijksoverheid.

Rijkswaterstaat heeft op verzoek van LNV borden geplaatst bij parkeerplaatsen in de buurt van wilde zwijnenpopulaties, en gemeenten hebben dit voorbeeld gevolgd voor plaatselijke parkeerplaatsen. Er gelden extra hygiënemaatregelen voor transportmiddelen die terugkeren uit besmette lidstaten. De NVWA heeft flyers op haar website geplaatst. LNV heeft geregeld overleg met betrokkenen uit de varkenssectoren, provincies, faunabeheereenheden en natuurbeheerders.

De bestrijding van de ziekte bij wilde zwijnen

De Nederlandse overheid heeft in het 'Beleidsdraaiboek Klassieke varkenspest & Afrikaanse varkenspest' en het 'Plan van Aanpak AVP Bestrijding van een besmetting van wilde zwijnen met AVP' vastgelegd hoe op te treden als er varkenspest wordt vastgesteld. De provincies zijn verantwoordelijk voor beheer van populaties. Zolang geen uitbraak van varkenspest heeft plaatsgevonden, hebben alleen de provincies op grond van de natuurwetgeving bevoegdheden voor het beperken van de populatieomvang van populaties wilde zwijnen. Wanneer er een besmetting bij wilde zwijnen is vastgesteld, heeft de minister op grond

van de veterinaire regelgeving wel bevoegdheden. Op 6 februari 2020 heeft een simulatieoefening plaats gevonden waarin afspraken en beleid zijn geoefend met sectorpartijen, provincies en rijksoverheid. Het is voor alle belanghebbenden, in de commerciële varkenshouderij, voor hobbyhouders en voor beheerders van natuurgebieden van het grootste belang om de ziekte buiten de deur te houden. De dreiging zal de komende jaren helaas aanwezig blijven.<

a.bouma@minlnv.nl

Handelen bij verdachte situatie

Van een verdachte situatie is sprake als meerdere wilde zwijnen tegelijk dood worden gevonden, of als er een onverklaarbare toename van sterfte onder wilde zwijnen optreedt. Er is een protocol opgesteld hoe monsters moeten worden genomen bij een verdacht geval. De verhoogde sterfte van zwijnen op de Veluwe afgelopen voorjaar is niet opgehelderd, maar het virus is niet bij deze dode dieren aangetoond.

Bij geschoten wilde zwijnen is de situatie verdacht als er op de huid bloedingen te zien zijn, of als er (bij ontweide dieren) bloedingen in de organen te zien zijn, de lymfeknopen gezwollen en rood zijn of als de milt sterk is vergroot. Het is belangrijk om niet met verdachte kadavers te gaan slepen, maar deze in het veld te laten en direct contact op te nemen met de NVWA via het landelijk meldpunt voor dierziekten 045-5463188. Zet dit telefoonnummer in uw mobiel, zodat u het altijd bij de hand heeft.